

Od zbiralca do poznavalca

Ob 200-letnici rojstva Edvarda viteza pl. Strahla (1817–1884)

Izvleček

Letos mineva 200 let od rojstva Edvarda viteza pl. Strahla, pravnika, politika, pisca in poeta, ki je velik del svojega življenja posvetil lepim umetnostim, predvsem pa svoji umetniški zbirki v Stari Loki na Kranjskem. V prispevku so predstavljeni rezultati nedavnih raziskav, ki so med drugim prinesle nova spoznanja o njegovem zasebnem življenju, javnem udejstvovanju ter umetnostnem ljubiteljstvu in zbirateljstvu.

Abstract

From collector to connoisseur

On the 200th anniversary of the birth of Sir Edvard Strahl (1817–1884)

This year marks 200 years since the birth of Sir Edward Strahl, a lawyer, politician, writer and poet who devoted much of his life to fine arts, and above all his art collection in Stara Loka in Kranjska. The contribution presents the results of recent research which, among other things, has brought new insights into his private life, public participation and amateur commitment to and collecting of art.

Edvard Strahl je bil vsestransko dejaven in nadarjen mož, ki je na Kranjskem pustil viden pečat v političnem, družbenem in zlasti kulturnem življenju druge polovice 19. stoletja. Njegovo najizčrpnjšo biografijo, ki je bila leta 1930 objavljena v umetnostnozgodovinski literaturi, v desetem letniku *Zbornika za umetnostno zgodovino*, je zapisal Janko Polec.¹ Poznejši življenjepisi, npr. geslo v *Slovenskem biografskem leksikonu* Mirka Juterška, Emilijana Cevca uvod v prispevek o Strahlovem spisu o umetnosti na Kranjskem idr., so večinoma povzetki Polčevega natančnega poročila.² V tem prispevku, ki prinaša rezultate novjših raziskav o Strahlovem življenju in delu,³ je s pomočjo poglavij o njegovem zaseb-

1 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 51–68.

2 Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 80–81; Juteršek, Strahl, Anton Edvard Jožef, str. 495; Zgaga, Starološki grad, str. 8–9.

3 Podlaga za pričujoči prispevek je del enega od poglavij v avtoričini doktorski disertaciji (gl.

J. R. Weiser: Edvard von Strahl, fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

nem življenju, javnem udejstvovanju ter umetnostnem ljubiteljstvu in zbirateljstvu predstavljena podoba pravnika, politika, pisca in poeta, ki je velik del svojega življenja posvetil lepim umetnostim.

Anton Edvard Jožef Strahl se je rodil 28. aprila 1817 v Novem mestu kot sin stotnika Friderika Anzelma Strahla (1784–1821) iz Erfurta.⁴ Oče je umrl že leta 1821, mati Terezija Demšar (1793–1829)⁵ pa osem let pozneje. Tako sta mladoletna Edvard in njegova sestra Henrika (1816–1856),⁶ edina dediča starološke posesti, ki jo je oče Friderik leta 1819 kupil od svaka Jožefa Demšarja ml.,⁷ leta 1829 postala siroti. Za njunega skrbnika so določili materinega brata Franca Ksaverja Demšarja (1790–1846), apelačijskega svetnika na Dunaju, ki je bil premožen in razgledan, a tudi nekoliko nenavaden mož. Potem ko je Edvard kot najboljši v razredu končal 6. razred klasične gimnazije v Ljubljani in tudi filozofska razreda zaključil z odličnim uspehom (1835), je odšel k stricu Demšarju na Dunaj študirat pravo. Čeprav je po uspešnem zaključku leta 1839 želel stu-

dij nadaljevati in se potegovati za profesuro na univerzi, se je po nasvetu strica Ksaverja vrnil na Kranjsko in si poiskal službo v sodstvu. To ni bila dobra odločitev, saj je bil Edvard najprej zelo dolgo, od leta 1840 pa vse do 1848, le neplačan sodniški pripravnik. Leta 1844 je opravil sodniški izpit in se poročil s Cecilijo

Komić Marn, Strahlova zbirka v Stari Loki). Raziskava je bila dopolnjena v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna indentiteta v evropskem okviru* (P6-0061 (B), vodja izr. prof. dr. Barbara Murovec).

- 4 O Frideriku Anzelmu Strahlu, roj. 15. 3. 1784 v Erfurtu, je znanih nekaj osnovnih podatkov, ki jih je objavil Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 48–49. V graščinskem arhivu Stara Loka v Arhivu Slovenije (SI-AS 780) so ohranjeni njegova korespondenca (fasc. 12), *familiaria* (fasc. 23) in gradivo o vojaškem službovanju (fasc. 34–39).
- 5 Theresia Iustina Demscher, krščena 26. 9. 1793 v Stari Loki pri Sv. Juriju.
- 6 Henrica Francisca Josefa Antonia Strahl, krščena 17. 4. 1816 v Novem mestu pri Sv. Nikolaju.
- 7 SI-AS 780, fasc. 5, kupoprodajna pogodba z dne 8. 9. 1819.

pl. Pettenegg, hčerjo predsednika ljubljanskega deželnega sodišča,⁸ zato je bil iz Ljubljane premeščen v Gorico, saj po predpisih ni smel službovati v istem okrožju kot njegov tast. Končno je bil leta 1850 imenovan za sodnika in predstojnika okrajnega sodišča v Trebnjem na Dolenjskem. Imenovanje za svetnika deželnega sodišča v Ljubljani leta 1854 bi mu moralo prineseti veliko veselja, a je žena Cecilija spomladi 1855 hudo zbolela in umrla, tudi sam pa je kmalu resno zbolel.

Nikoli si ni zares opomogel, zaradi bolezni se je 10. septembra 1868 predčasno upokojil kot eden najodličnejših pravnikov na Kranjskem. Po letu 1870 se je iz Gradca, kjer je s sinom živel dve leti, preselil v rodbinsko graščino v Stari Loki in tu bival do svoje smrti, 26. septembra 1884.⁹

Edvard Strahl se je rodil in si gradil kariero v prvi polovici stoletja, ki je, poleg družbenih in političnih pretresov, v vsakdan prineslo veliko sprememb, ki se danes zdijo samoumevne, takratnim prebivalcem mest in podeželja pa so pomenile prave revolucije. Med letoma 1830 in 1847 so npr. v Avstriji (brez Ogrske) zgradili 50.000 km cest.¹⁰ Pospešeno so gradili tudi železnice, 16. 9. 1849 je z Dunaja pripeljal prvi vlak tudi na ljubljanski kolodvor.¹¹ Skupaj s prometom se je zelo povečalo število poštnih pošilk, čemur sta botrovali zlasti iznajdbi standardnih tarif (1839) in lepljenih pisemskih znamk (1841).¹² Za Edvarda Strahla in njegov način življenja so bile te novosti dobrodošle, saj se je marca 1845 iz Ljubljane, kjer se je malo pred tem poročil, preselil v Gorico, njegova mlada žena pa se mu ni takoj pridružila. Zato je bil nekaj časa razpet med Gorico in Ljubljano, vez z ženo pa so

E. Dzinski: Cecilija von Strahl, roj. von Pettenegg, fotografija iz Strahlovega albuma.

(iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

8 Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken*, str. 169.

9 Nekrologa: Eduard von Strahl, str. 1–2; Schumi, *Archiv für Heimatkunde*, str. 127.

10 Hobsbawm, *Čas revolucije*, str. 200.

11 Jezernik, *Od vzpona nacije do nacionalizacije*, str. 21.

12 Hobsbawm, *Čas revolucije*, str. 202.

E. Pogorelc: Karl von Strahl, fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

ohranjala njuna pisma.¹³ Enako velja tudi za poletje leta 1850, ko je bil Edvard končno imenovan za svetnika in predstojnika okrajnega sodišča v Trebnjem,¹⁴ noseča žena pa je v Ljubljani čakala, da se bo lahko preselila k njemu, kar se je zgodilo pred 12. septembrom, ko se je v Trebnjem rodil njun sin Karl. Štiri leta pozneje, konec septembra 1854, je bil Edvard imenovan za svetnika deželnega sodišča v Ljubljani¹⁵ in mlada družina se je preselila v deželno prestolnico. Ljubljana je bila v tem času le slabo razvito provincialno središče. Leta 1858 je imela 21.522, leta 1869 pa komaj 22.593 prebivalcev.¹⁶ Zaradi železnice, naraščajoče industrializacije, uporabe premoga za ogrevanje in cestnega prahu so bile življenjske razmere nevzdržne. Vse do leta 1898 je mesto živelo brez urejene kanalizacije, saj je bila gradnja kanalov, ki so se je lotili šele po letu 1860, omejena zgolj na nekatere predele ožjega mestnega središča.¹⁷ Poznali so le drago in umazano oljno razsvetljavo,

ki jo je leta 1861 v središču mesta nadomestila plinska, ta pa je potrebovala še skoraj pol stoletja za vstop v večino ljubljanskih domov.¹⁸ Do izgradnje mestnega vodovoda leta 1890 so Ljubljančani pitno vodo dobivali iz zasebnih in javnih vodnjakov ter studencev v okolici, za druge potrebe so jo zajemali iz Ljubljanice.¹⁹ Po ulicah, ki so jih na novo tlakovali ali makadamizirali v šestdesetih letih,²⁰ so se vozili »parizarji«, kmečki vozovi, kočije, koleslji, imenitnejši so jahali na konjih, po

13 Prim. SI-AS 780, fasc. 16, 18, korespondenca.

14 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

15 Amtlicher Theil, 1854, str. 971; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

16 Dzinski, *Laibach und seine Umgebungen*, str. 5; Grdina, Meščanstvo in meščani, str. 9.

17 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 71; *Zgodovina Ljubljane*, str. 221.

18 *Zgodovina Ljubljane*, str. 217. Za natančno poročilo o uvedbi plinske razsvetljave v Ljubljani prim. Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 67–71.

19 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 75–77, 97.

20 Prim. Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 72–75.

letu 1865 so se uveljavili tudi izvoščki ali fijakarji.²¹ Olepšano podobo kranjske upravne in kulturne prestolnice Kranjske tik pred letom 1860 je ovekovečil Gustav Dzinski.²² O tem, kako in kje v Ljubljani so po letu 1854 živeli Strahlovi, imamo zelo malo podatkov, saj so skoraj vsi spomini in zapisi vezani na Staro Loko. In vendar so imeli Strahlovi med letoma 1854 in 1868 stalno bivališče v Ljubljani in se v Staro Loko vozili le ob koncih tedna, kadar je bilo lepo vreme. Tam so preživljali tudi del Edvardovega dopusta.²³ Kratek zapis o Cecilijini smrti aprila 1855 v *Laibacher Zeitung* razkriva, da je umrla v Ljubljani, na naslovu *Stadt Nr. 139*.²⁴ Po vsem sodeč gre za Virantovo hišo na današnji Zvezdarski ulici,²⁵ vendar ni znano, ali so Strahlovi na tem naslovu preživeli svojo prvo »ljubljsko« zimo. Naslov poznejšega bivališča v Ljubljani je spo-

Hiša v Ljubljani (Breg 10), kjer sta nekdanj stanovala Edvard in Karl Strahl. (foto: Renata Komić Marn)

ročil Fran Šuklje: »Dobro sem ga poznal osebno, ker smo več let stanovali v njegovi hiši na Bregu (sedaj dr. Tavčarjevi), v prvem nadstropju.«²⁶ O Tavčarjevi hiši na Bregu 10 (stara številka 8) najdemo podatke pri Fabjančiču, na njihovi podlagi pa ni mogoče potrditi Šukljetove domneve, da je bila hiša Strahlova.²⁷ Od leta 1840 je bila namreč lastnica hiše Marija Šešek (Schescheg),²⁸ v njej je bilo več najemniških stanovanj. Leta 1857 sta v enem od stanovanj bivala ovdoveli deželni sodni svetnik Anton Edvard Strahl in njegov sin Karl Friderik, skupaj s kuharico Marijo Strupi ter njenima hčerama Ivano Nepomuceno (1829–1908), ki je bila sobarica, in Karolino, ki je bila varuška.²⁹ Karl se je dobro spominjal časov, ko sta

21 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 87.

22 Dzinski, *Laibach und seine Umgebungen*.

23 Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 92.

24 Verzeichniß der hier Verstorbenen, str. 423. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken*, str. 230, je za mesec smrti pomotoma navedel februar.

25 Prim. Fabjančič, *Knjiga hiš. 1. del*, Sv. Jakoba trg 2.

26 Citirano po Polec, Spomenu Edvarda in Karla Strahla, str. 66, op. 37, brez navedbe vira.

27 Prim. tudi Štukl, Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla, str. 114.

28 Fabjančič, *Knjiga hiš. 2. del*, Breg 8.

29 Suhadolnik, Anžič, *Novi trg z okolico*, str. 165. Za Strahlovo poznejšo gospodinjjo Ivano

z očetom živel na Bregu. Ob koncih tedna so potovali v Staro Loko z vozom, ki je ropotaje pripeljal »über das holprige Pflaster am Rain in Laibach.«³⁰ Ni znano, koliko časa sta Strahla stanovala v tej hiši, vendar lahko njuno bivanje na Bregu št. 8 postavimo vsaj v čas med letoma 1857, ko je bil narejen popis prebivalstva,³¹ in 1868, ko je Edvard opustil stanovanje v Ljubljani in se s Karlom preselil v Gradec.³² Sin se je namreč tega leta vpisal na graško univerzo, kamor je šel študirati pravo. Oče se mu je v Gradcu pridružil kmalu po 10. septembru 1868, ko se je zaradi dolgotrajne bolezni upokojil.

V štirinajstih letih službovanja v Ljubljani je bil Edvard Strahl izredno aktiven. Ohranjeni zajetni spisi, ki pričajo o njegovem udejstvovanju na mnogih področjih, so odličen vir za raziskovanje njegovega javnega delovanja in tudi časa, v katerem je živel.³³ Med letoma 1839 in 1867 je služboval kot pravnik (nazadnje kot svetnik deželnega sodišča v Ljubljani), bil je izredno dobro teoretično podkovan in izurjen jurist, ki je aktivno obvladal nemški, slovenski, francoski in italijanski jezik. »Echt wissenschaftlicher Geist, große Erfahrung im Rechtsleben, Scharfsinn, Unabhängigkeit, ein lebendiges Gerechtigkeitsgefühl waren in seinem Wesen vereinigt [...]«.³⁴ Kmalu po začetku ustavne dobe je bil leta 1861 izvoljen za poslanca kurije veleposestnikov v kranjskem deželnem zboru, nato se je aktivno angažiral v vrstah nemške liberalne stranke na Kranjskem.³⁵ Med letoma 1863 in 1865 je bil namestnik deželnega odbornika Karla barona Wurzbacha, med letoma 1864 in 1866 pa ljubljanski občinski odbornik, vmes tudi član komiteja za osnutek novega občinskega statuta ter član občinskega odseka za šole in ustanove.³⁶ Sodeloval je pri restavraciji stanovskega gledališča v Ljubljani leta 1862.³⁷ Leta 1876 je ponovno kandidiral na mesto poslanca v deželnem zboru, vendar ni bil uspešen.³⁸ Bil je med glavnimi ustanovitelji pravniškega društva v Ljubljani, katerega podpredsednik in nato še predsednik je bil med 1861 in 1863.³⁹ V starološkem graščinskem arhivu so ohranjene članske diplome drugih

Nepomuceno (Ceno) Strupi prim. Komić Marn, *Strahlova zbirka v Stari Loki*, str. 87–88.

30 Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 92. »Gorenjska« železniška proga od Ljubljane preko Škofje Loke do Jesenic in Trbiža je bila zgrajena šele leta 1870.

31 Suhadolnik, Anžič, *Novi trg z okolico*, str. 247.

32 Prim. Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 101.

33 Prim. SI-AS 780, fasc. 40–41.

34 Tako pisec enega izmed nekrologov; prim. Eduard von Strahl, str. 1.

35 Prim. Wählerliste für den Landtags-Wahlkörper, str. 213; Der Landtag für Krain, str. 310; Vom Landtage, str. 326; Kaj maliga z deželniga zbora, str. 68; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55–56.

36 Prim. Iz Ljubljane, str. 177.

37 V zvezi z njegovim mnenjem, da stanovsko gledališče pripada kranjski deželi, so ga citirali tudi po smrti; prim. Deželni zbor kranjski, 1887, str. 2; Deželni zbor kranjski, 1888, str. 1.

38 Wähler-liste des großen Grundbesitzes in Krain, str. 283.

39 Literatur, str. 196; »Juristische Gesellschaft« in Laibach, str. 152; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

J. R. Weiser: Stara Loka, konec 19. stoletja. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

društev.⁴⁰ Ob vsem javnem delovanju, ki je od njega zahtevalo tudi sestavo krajših in daljših spisov, od katerih so bili mnogi objavljeni,⁴¹ je Edvard Strahl od zgodnjih študentskih let naprej pisal tudi poezijo. Ohranjenih je več pesniških zbirk, ki so nastajale vsaj do začetka sedemdesetih let, ko je želel eno od njih objaviti.⁴² Pisal je tudi satirične epigrame s politično vsebino.⁴³ Odlični so njegovi prevodi Prešernovih pesmi, ki so bili prvič objavljeni v Vidičevi izdaji leta 1901⁴⁴ in jih še vedno najdemo v nemških izdajah Prešernovih *Poezij*.⁴⁵ Ob zgodnji upokojitvi je kot izjemno zaslužen in nadvse spoštovan gospod prejel viteški križ Franc-Jožefovega reda, ki so mu ga svečano podelili 4. oktobra 1868 na njegovem gradu v Stari Loki.⁴⁶ Po vrnitvi iz Gradca leta 1870 se je umaknil v samoto svoje posesti ter se posvetil izključno dopolnjevanju in urejanju umetniške zbirke, s katero se je začel intenzivno ukvarjati v prvi polovici šestdesetih let.

40 Prim. SI-AS 780, fasc. 24, članske diplome.

41 Prim. Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56, 65–66, op. 21–23. Spisa *Zur Beleuchtung der Frage, welche Ansprüche das Land Krain aus der Incamerierung des Provinzialfondes an das kais. kön. Aerar zu erheben berechtigt erscheint* (Laibach 1862) in *O vprašanji, kako da bi se ustanovila sirotnica za Kranjsko* (objavljeno v *Triglavu*, separatni natis, Ljubljana, 1865) hrani kot »Strahlovo zapuščino« knjižnica Narodnega muzeja Slovenije (II 932, II 3186).

42 Prim. SI-AS 780, fasc. 43; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 63–65.

43 Prvič objavljeni v Prvi kranjski deželni zbor, str. 4. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 66–67.

44 Književnost, str. 3.

45 Prim. e. g. *Gedichte* (ur. France Pibernik, Franc Drolc), Kranj-Klagenfurt-Ljubljana-Wien 2000.

46 Lokal-Chronik, str. 3; Original-Korrespondenzen, str. 3.

Edvard Strahl ni bil edini lastnik večjega števila umetnin na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja, toda njegova umetniška zbirka je bila daleč najbolj sežnejša in je zajemala največ umetnostnih in umetnoobrtnih zvrsti. Polec je menil, da je Strahla k zanimanju za umetnost in zbiranju najbolj spodbudil srečni, a kratki zakon s Cecilijo pl. Pettenegg, ki je bila nadarjena ljubiteljska slikarka, enako kot mnogi člani njene družine.⁴⁷ Med drugotnimi vplivi je omenil zbirko starih slik, ki jih je Edvard pridobil skupaj s starološkim gradom, in še dva dejavnika, ki sta za razumevanje Strahlovega zbirateljstva nadvse pomembna: zanimanje za domoznanstvo, domačo zgodovino in umetnost, ki je bilo v tem času prisotno na Kranjskem, ter iskanje duševne tolažbe v zbiranju umetnin in starin.⁴⁸ Polec ni posebej opozarjal na obseg zbirke, omenjene dejavnike pa je kot natančen in rahločuten opazovalec človeške narave razumel kot vzgibe za zbiranje. Dobro je takratne razmere razumel tudi France Stele, ki je menil, da je Strahla vodilo »izročilo zbiranja prič domače kulturnosti in želja, da bi si ustvaril najpotrebnejšo orientacijo v tem gradivu.«⁴⁹ Vsekakor je bila Edvardova potreba po zbiranju tesno povezana z njegovim čustvovanjem, ki je bilo bodisi javne (deželni patriotizem) bodisi zasebne (življenjski padci in vzponi ter estetski užitki, ki mu jih je zbirka nudila) narave.

Strahl je bil značilen predstavnik družbenega razreda na meji med meščanskim in plemiškim stanom, ki ga je v 19. stoletju zaznamovalo izrazito deželno domoljubje. Ena od nalog, ki so jih vključevale domoljubne težnje, je bila tudi predstavitev spomenikov slavne preteklosti, kar je spodbudilo nastajanje deželnih muzejev z nacionalnim značajem ter tudi zasebnih kulturnozgodovinskih zbirk. Podobno nalogo so si zadala tudi domoljubno usmerjena historična (zgodovinska) in umetniška društva, ki so pomenila novo obliko organizacije družabnega življenja v 19. stoletju. V starološkem graščinskem arhivu so ohranjene Edvardove članske diplome raznih društev: leta 1842 je postal član Filharmoničnega društva v Ljubljani in Muzejskega društva za Kranjsko, nekaj let pozneje se je včlanil v Historično društvo za Kranjsko, leta 1850 je postal član Kranjske kmetijske družbe.⁵⁰ V starološkem arhivu je ohranjen tudi rokopis njegovega poskusa, da bi napisal zgodovino gradu in posesti Stara Loka, ki sicer ni datiran,⁵¹ a ga je treba razumeti v luči vplivov delovanja društva in objav društvenih članov. Vsaj v začetni fazi zbiranja za svojo starološko zbirko je podpiral tudi Kranjski deželni muzej. K temu je (med drugim) najbrž pripomoglo tudi druženje s

47 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 58.

48 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 59. Prim. tudi Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 81.

49 Stele, *Oris zgodovine umetnosti*, str. 11.

50 Prim. SI-AS 780, fasc. 24, članske diplome. Juteršek, Strahl, Anton Edvard Jožef, str. 495, in Cevc, Strahl Anton Edvard Jožef, str. 329, navajata, da je bil od leta 1840 tudi član Kazinskega društva.

51 Gl. SI-AS 780, fasc. 43, *Versuch der Darstellung der Entstehung und die Geschichte des Schlosses und Gutes Altenlack*. Napisal je samo uvod in prvo poglavje.

Hodnik v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929; fotografija: France Stele.
(iz fotodokumentacije INDOK centra, Ministrstvo RS za kulturo)

Karlom Dežmanom, ki je leta 1852 postal muzejski kustos. Moža sta bila politična somišljenika in sta pripadala isti stranki.⁵² Leta 1866 je Strahl muzeju podaril portret slavnega diplomata in historiografa Žige pl. Herbersteina v olju in okvirju ter financiral in tudi vodil restavriranje dveh starih skrinjic za nakit iz muzejske zbirke.⁵³ Čeprav zaenkrat nimamo podatkov o Strahlovem članstvu v katerem od umetniških društev, smo lahko prepričani, da je tudi delovanje teh močno zaznamovalo njegove zbirateljske prakse.

Zbirateljska dejavnost je povezana tudi z njegovim družbenim statusom. Na prvi pogled bi ga morali označiti za meščana, na drugi strani pa so ga odličnost njegovih prednikov iz Erfurta, izbira zakonske družice – Petteneggi so pozneje postali baroni in celo grofje – in nenazadnje tudi življenjski slog uvrščali med plemenitaše. Z vprašanjem plemiškosti svoje rodbine, katere pristnosti v času poroke s Cecilijo pl. Petteneegg leta 1844 ni mogel zanesljivo dokazati, se je Edvard ukvarjal skoraj tri desetletja.⁵⁴ Za avstrijski plemiški naziv je kmalu po

52 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 59.

53 Verzeichniss der eingegangenen Geschenke, str. 273. Omenjenega portreta že leta 1888 ni bilo več v muzejskih zbirkah; prim. Deschmann, *Führer durch das Krainische*, str. 172–177. Morda ga je Jurij Šubic leta 1885 uporabil kot predlogo za Herbersteinov portret na stropu vhodne avle Narodnega muzeja in se je pozneje izgubil.

54 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 57.

Starološki grad, 2009. (foto: Renata Komić Marn)

poroki zaprosil na prigovarjanje tasta Karla pl., pozneje barona Pettenegga. Štiri leta pozneje ga je tudi dobil in leta 1873 mu je bilo končno podeljeno še dedno viteštvo.⁵⁵ Njegov način življenja vsekakor kaže, da si je uradnega plemiškega naziva in legitimacije svoje odličnosti želel tudi sam.

Eden kazalcev Strahlove potrebe po reprezentativnosti je njegov odnos do starološke graščine. Leta 1849 je odkupil sestrin delež in postal edini lastnik posesti. Razpadajoči dom njegovih staršev, ki je bil od leta 1829 do približno 1854 v rokah zakupnikov, je kmalu dobil novo namembnost: Strahlovi so ga nameravali uporabljati kot podeželsko rezidenco. Tudi odločitev, da se po upokojitvi za stalno preseli na svoj grad v Staro Loko, kaže Edvardovo potrebo po aristokratskem načinu življenja. Najočitnejši kazalec potrebe po potrjevanju pa je pravzaprav njegovo zanimanje za umetnost. Nova družbena elita, torej izobraženo, bogato in pogosto poplemeniteno meščanstvo, je namreč v zbirateljskih predmetih videla orodje moči in merilo družbenopolitičnega vrednotenja. Pohištvo, dekoracija in zbirke umetnin, s katerimi so okrasili svoja bivališča, so bili eden najočitnejših dokazov o njihovem potrošništvu in statusu. Praksa, ki so jo meščani prevzeli od plemstva, je enako dobro služila tudi novemu plemstvu, tako ime-

55 Prim. Amtlicher Theil, 1873, str. 619; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56–58.

novanemu *Geldadel*, ki se je v monarhiji v 19. stoletju izrazilo pomnožilo.⁵⁶ Za poznavanje, razumevanje in uživanje v umetnosti so bili potrebni dober okus, znanje in razum, zato je umetnostno naročništvo in zbirateljstvo veljalo za aristokratsko dejavnost. In če ljubiteljstvo ni bilo prirojeno, ga je bilo treba privzgojiti. Za Edvarda Strahla lahko rečemo, da je imel prirojen čut za likovno umetnost in literarno ustvarjanje. A čeprav je imel vse lastnosti, ki naj bi jih po tradiciji imel *honnete homme* oziroma *gentleman* – bil je pošten, sposoben, imel je dober okus in se je trudil –, si je ves čas prizadeval, da bi se dokazal na vseh področjih javnega in zasebnega delovanja. Ta potreba po dokazovanju je vendarle povezana tudi z njegovim čustvenim doživljanjem, na katerega so močno vplivali dogodki prvih štirih desetletij njegovega življenja.

Bil je plemenit in radodaren mož, vedno je pomagal in prispeval za dobro drugih.⁵⁷ Zaradi obsežne umetniške zbirke je veljal za velikodušnega ljubitelja umetnosti in bogatega mecena, toda v resnici se je vse življenje spopadal s finančnimi težavami. Rojen je bil 1817, v letu hude lakote, v zgodnji mladosti ga je prizadela izguba staršev, do leta 1846 ga je omejeval strog stričev nadzor, pozneje pa usmerjal vpliv odličnega in premožnega tasta Pettenegga. Po zaključku študija in vrnitvi z Dunaja je moral, da bi mogel živeti stanu primerno, leta

E. Pogorelc: Edvard von Strahl; fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

- 56 Za povzdignjenja v Habsburški monarhiji gl. Rugále, Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, str. 9–14. Med 1792 in 1848 jih je bilo 2545, za časa vlade Franca Jožefa I. pa kar 5761, Prim. Bruckmüller, Stekl 1988, str. 172. Sven Kuhrau navaja primera nemških zbiralcev bankirja Oskarja Hainauerja (1840–1894) in podjetnika Adolfa Liebermanna (1829–1893); prvi si je na podlagi svoje bogate umetnostne zbirke plemstvo zgolj obetal, drugi pa je bil leta 1873 povišan v viteza pl. Wahlendorfa, prim. Kuhrau, *Der Kunstsammler im Kaiserreich*, str. 58–60.
- 57 Prim. Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1842, str. 14; Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1844, str. 13; Verzeichniss jener Menschenfreunde, str. 1015; Verzeichniß der zur Errichtung, str. 961; Domače stvari, str. 3; Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 80.

1840 prodati njivo in gozd v Dobravah blizu Škofje Loke.⁵⁸ Njegovi ohranjeni računi pričajo o tem, da se je že zelo zgodaj naučil plačevati na obroke in plačilo, kolikor se je le dalo, odlagati. Eno od njegovih poznejših pisem sinu Karlu vsebuje v odkritosrčni izpovedi neolepšano poročilo o razmerah, ki so kalile njegovo zakonsko srečo v času, ko je bil še neplačan pripravnik.⁵⁹ Po njegovem mnenju so jo najbolj uničevale finančne težave in nenehna borba s pomanjkanjem in čeprav je bila Cecilija po svoji plemenitosti, značaju, skromnosti, požrtvovalnosti, gospodarnosti in preudarnosti edinstvena ženska, sta se zaradi težkih materialnih razmer pogosto spraševala, ali se ne bi raje odrekla svoji sreči; živela sta namreč s 1.800 gld letnega dohodka, pri čemer sta se morala v desetih letih trikrat seliti, po smrti strica Ksaverja izplačati dedičem njegov delež starološke graščine (3.000 gld) in oskrbeti Edvardovo sestro s primerno doto (1.000 gld). Zakupnino za Staro Loko sta morala od zakupnika Gerbca terjati vsakič posebej, velik finančni zalogaj so bili tudi vsakoletni Cecilijini obiski pri starših v Ljubljani, Edvard pa je svojo prvo plačo prejel šele po šestih letih skupnega zakonskega življenja. Pri vsem tem je bil, kot sam priznava v pismu, preveč ponosen, da bi svojega tasta barona Pettenegga prosil za pomoč. Razmere, ki so vladale v njegovem življenju med letoma 1839, ko je postal neplačan pripravnik v Ljubljani, in 1850, ko je bil imenovan za sodnika v Trebnjem, torej niso omogočale aktivne ljubiteljske in zbirateljske dejavnosti. Tudi računi iz petdesetih let kažejo, da je na primer dolgove pri ljubljanskem špeceristu plačeval s skoraj dveletno zamudo. Stalno pomanjkanje ga je za vedno zaznamovalo, saj je tudi kot ugleden upokojeni sodni svetnik, ki je prejemal redne dohodke, vehementno barantal za slike, ki jih je želel kupiti, in se skušal zmeniti za obročno plačevanje.⁶⁰ Iz korespondence s Karlom pa je razvidno, da je prešteval prav vsako krono, ki jo je sin zapravil, ko je študiral v Gradcu.

Vzporedno s finančnimi so Strahla mučile tudi srčne težave. Eden prvih nesrečnih dogodkov je bila izguba staršev: že pri dvanajstih letih je postal sirota, brez matere in očeta. Stalno zanimanje za problem sirot in ustanavljanje sirotišnic⁶¹ kaže, da je tudi kot odrasel mož v sebi nosil spomine na težki čas mladosti. S sestro sta bila prepuščena nadzoru uspešnega strica Demšarja, ki ga je leta 1839 prepričal, naj opusti načrte o akademski karieri na Dunaju in se vrne na Kranjsko.⁶² Z vrnitvijo pa je Edvard izgubil ne le svoje poklicne sanje, ampak tudi

58 SI-AS 780, fasc. 5, kupoprodajna pogodba z dne 30. 9. 1840.

59 Delni prepis pisma, ki ga med njuno korespondenco za avgust 1880 ni bilo moč najti, je objavil Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 54–55, op. 20.

60 Navada je razvidna tudi iz pisem, ki sta mu jih pisala Alessandro Volpi in Franc Pustavrh. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 61.

61 Predlog načrta za ustanovitev sirotišnice v Ljubljani je objavil leta 1865 v časopisu *Triglav*, gl. zgoraj. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56; Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 93–94.

62 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52.

zaročenko. Na Dunaju se je namreč zaročil z dekletom iz bogate dunajske družine, ki pa se je po dveh letih čakanja omožila z drugim.⁶³ Tudi ta izkušnja je povzročila trpljenje, ki je bilo živo še leta 1880, ko je o njem pisal Karlu.⁶⁴ Sreča, ki naj bi jo užil s Cecilijo, je bila skaljena zaradi neugodnih finančnih razmer. Ko pa je končno dobil plačano mesto in bil septembra 1854 premeščen v Ljubljano, je žena zbolela za pljučnico in 26. aprila 1855 umrla.⁶⁵ Njena prezgodnja smrt v tem času ni bila nič izrednega,⁶⁶ toda Strahla je duševno in telesno tako zelo pretresla, da je v istem letu tudi sam hudo zbolel za kolero, ki je takrat razsajala na Kranjskem.⁶⁷ Dolgotrajnemu okrevanju je sledil nov udarec: februarja 1856 je umrla Strahlova sestra Henrika, por. Schiviz pl. Schivizhoffen.⁶⁸ Pisma, ki ji jih je redno pisal, kažejo, da je bil nanjo zelo navezan.⁶⁹

Konec petdesetih let je bil Edvard Strahl torej vdovec brez bližnjih sorodnikov in oče mladoletnega sina. Njegove finančne razmere so bile slabe, še slabše je bilo njegovo zdravstveno stanje, saj je zaradi prestane bolezni izgubil glas in je lahko le komaj slišno govoril, iz česar se je sam ponorčeval, ko si je nadel pesniški psevdonim *Edvard Stumm* (Edvard Nemi). Starološki grad je bil potreben popravila, sin Karl pa je potreboval vzgojo in izobrazbo. Tema dvema nalogama se je Strahl predano posvetil v naslednjih letih. Toda izguba žene in sestre ter grenka razočaranja v otroštvu in mladostnih letih so povzročali bolečino, s katero je prežeta njegova sočasna poezija⁷⁰ in deloma tudi korespondenca.

Trpkost svoje osamljenosti je Strahl skušal omiliti z raznimi strategijami. Ena izmed njih je bila, da je ohranil dobro voljo in da se je rad učil. Aktivno je obvladal nemški, slovenski, francoski in italijanski jezik, tudi latinščina mu ni bila tuja. V enem izmed neštetih pisem, ki jih je kar naprej pisal svojemu sinu, ko je ta služboval drugod v monarhiji, najdemo kratko avtobiografsko pesnitev iz okoli leta 1881, ki poleg znanja latinščine razkriva Strahlovo hudomušnost.⁷¹ V njej sebe

63 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52.

64 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52, op. 16.

65 Verzeichniß der hier Verstorbenen, str. 423; Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 96; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 53.

66 Leto poprej je v 21. letu starosti umrla prva slovenska pripovednica Josipina Turnograjska, leta 1853 pa prva slovenska pesnica Fany Hausmann, stara 34 let.

67 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55. Za epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju gl. Keber, *Čas kolere*, kjer je na podlagi Polčevega poročila omenjen tudi Edvard Strahl (str. 126). Podobne posledice prizadetosti zaradi smrti bližnjega je utrpel slikar Jean-Honoré Fragonard, ki je po smrti svoje 18-letne hčere Rosalie zbolel za dolgotrajno obliko gastroenteritisa, ki so mu takrat rekli »cholera morbus«; prim. Beurdeley, *Trois si cles de ventes publiques*, str. 141; Rosenberg, *Fragonard*, str. 417.

68 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

69 SI-AS 780, fasc. 12, korespondenca Henrike Strahl.

70 Prim. Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 63–65.

71 *Eduardus de Radio Solari / Ordinis Francisci eques, sed non Franciscanus / Ludium Magister; specialista Tarokcanus / Neostadii natus / Illiteratus / Mutus orator perfectus /*

imenuje *Eduardus de Radio Solari*, že v mladostnih pismih svoji sestri pa se je včasih podpisal kot *Comte de Rayon*, torej kot grof Žarek, ali grof od Žarka, kar je seveda aluzija na pomen njegovega priimka *von Strahl* (žarek). Značilno zanj je, da je pisal tudi kratke satirične pesmi s politično vsebino, v katerih pa ni zbadal le svojih političnih nasprotnikov, ampak raje kar svoje somišljenike. Tudi iz pisem, ki sta si jih pisala s sinom, je razvidno, da je ljubil besedne igre in imel smisel za humor, ki ga je Karl nedvomno podedoval.

In kakšne so bile druge strategije, ki so mu pomagale prebolevati velike izgube? Okoli leta 1860 se je začel aktivno politično udeleževati, kar mu je prineslo veliko uspeha, obenem je njegova pravniška kariera dosegla vrhunec. Nekako vzporedno, sredi šestdesetih let, se je začel intenzivno zanimati za umetnine in starine. To je razumljivo, saj že od zgodnjega novega veka naprej štejejo med dejavnike, ki spodbujajo naročniško in zbirateljsko dejavnost, tudi melanholija, brezdelje, *ennui*, kajti ta nezaželeno stanja naj bi bilo mogoče pozdraviti tako, da se »oboleli« obda z lepimi stvarmi, slikami oziroma drugimi umetninami ali knjigami.⁷² O tem, koliko so Strahlu pomenile slike, ki jih je posedoval, pričajo spomini kuharice velesovskega župnika in Edvardovega prijatelja Franca Pustavrha (1827–1871), ki se je nekoč oglasila v starološki graščini. Ob tej priložnosti ji je Edvard razkazal vse slike, jo spraševal, katere so ji všeč, in ji nazadnje povedal, da ponoči, kadar ne more zaspiti, pride k njim, si na vsako stran postavi po eno svečo in jih gleda, kot da so njegovi otroci.⁷³ Čeprav je Strahl ves čas pisal tudi poezijo, je čezmernost delovanja najočitnejša v njegovi obsežni zbirki slik in umetniških predmetov. Tako je svojo bolečino blažil s karierizmom, esteticizmom in čezmernostjo hkrati. Obseg zbirke, ki je bil pravzaprav v neskladju z njegovimi finančnimi razmerami, jasno kaže na romantično željo po vseobsegajočem znanju, vedenju in posedovanju podatkov, predvsem pa po doseganju ideala večne, neskončne lepote. Romantična je tudi Strahlova težnja po zbiranju vsega, kar je domače, torej kranjsko, saj je prav romantizem prinesel prebujenje etnične zavesti in ljubezni posameznika do preteklosti domovine in njenih kulturnih zakladov. Vsekakor je Strahl po upokojitvi leta 1868 postal bolj znan po svoji zbirki kot po pravniškem znanju in političnem udejstvovanju, kar ga je verjetno spodbudilo, da je začel pisati tudi kulturnozgodovinska besedila.

Umetnostni zgodovinar Jacob Burckhardt je zapisal, da zbiratelja, ki je lahko hkrati tudi naročnik, obkrožajo umetnine, ki jih je bil naročil pri umetniku, podedoval ali pridobil iz različnih drugih virov. Šele ko jih vidi zbrane na enem mestu,

Teutonicae culturae suspectus; / Der musen / Und / Der busen / Aestimator emeritus deficiens / Knittelversii cultor, egregius Artista / In ceteris »pauvre Diable« – Trappista. Gl. SI-AS 780, fasc. 21, Korespondenca, nedatirano, uvrščeno k letu 1881.

72 Roeck, *Kunstpatronage in der Frühen Neuzeit*, str. 36–37.

73 Barle, Francišek Pustavrh, slovenski slikar, str. 291. Janko Barle je osebno govoril z gospo Miciko, njen obisk v starološki graščini pa verjetno lahko datiramo v čas pred letom 1871, ko je Pustavrh zbolel in umrl.

Veliki salon v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929;
fotografija: France Stele. (iz fotodokumentacije INDOK centra, Ministrstvo RS za kulturo)

se senzibilizira njegov občutek za umetnost, ki mu omogoča natančno določanje kakovosti umetnin, obenem pa razvija razsodnost, v katere luči začne primerjati svojo zbirko z zbirkami drugih.⁷⁴ Tudi Edvard je bil najprej le zbiratelj. Iz pisem, ki jih je pisal Karlu v začetku 70. let, je razvidno, da je sproti izpopolnjeval svoje poznavanje zgodovine slikarstva, se učil prepoznavati stare mojstre in približno oceniti njihovo vrednost. Zbirka je res izostrila njegov umetnostni okus, vendar je ta okus nastajal predvsem pod vplivom kulturno- in umetnostnozgodovinske literature njegovega časa. Pod vplivom hitrega razvoja temeljnih zgodovinskih znanosti v 19. stoletju, predvsem pa po zgledu svojih stanovskih, društvenih in drugih kolegov (npr. Radicsa, Costa, Deschmanna), se je Strahl odločil, da bo svoje znanje, obogateno s povzetki iz njemu znane in dostopne literature, ohranil v pisani obliki. Zato je sestavil in v samozaložbi objavil spis o umetnostnih razmerah na Kranjskem (*Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten*, Graz 1884), ki sodi med najstarejše preglede zgodovine umetnosti na Kranjskem.

Strahl je kot uporabljene vire pri pisanju navedel revijo *Mitteilungen des Historisches Vereines*, Dimitzevo *Geschichte Krains*, arhiv Jožefa Kalasanca barona Erberga, Müllerjev *Künstlerlexicon*, ki ga je imel v svoji zbirki, in Dzimskega *Laibach und seine Umgebungen*. Emilijanu Cevcu se je zdelo nenavadno, da ni navedel Radicseve *Umetelnosti* iz leta 1880, ki bi bila lahko zelo uporaben vir in

74 Burckhardt, *Die Beiträge zur Kunstgeschichte*, str. 298.

je zato sklepal, da je Strahl sestavek pisal še pred letom 1880.⁷⁵ Vendar Strahl tudi ni omenjal Pleteršnikove kratke *Zgodovine umetnosti pri Slovencih* iz leta 1873.⁷⁶ Prav tako ni citiral Radicevega spisa *Malerkunst in Krain* iz leta 1864.⁷⁷ Dejstvo, da ni citiral *Umetelnosti*, torej ne pomeni, da je njegov spis nastal pred letom 1880, ampak verjetno kaže na to, da je vire uporabljal selektivno. Pri vrednotenju njegovega pisanja je sicer treba upoštevati »metodologije« avtorjev 19. stoletja, ki so v svojem navdušenju včasih nekritično povzemali razpoložljive vire, vsekakor pa si zasluži natančno analizo. Zaenkrat velja opozoriti na iz besedila razvidno Strahlovo skrb za ohranitev spomenikov in kritiko takratnih praks pri njihovi prenovi. V spisu namreč z obžalovanjem omenja z apnom prebeljene srednjeveške freske, neprimerno predelane cerkve, požgane protestantske knjige, na odprtih hodnikih viseče portrete grajskih prednikov (sam je dal v Stari Loki zazidati in zasteklit arkade že v petdesetih letih), našteva slike, ki so utrpele škodo zaradi nespretnega restavratorja, in Metzingerjeve slike za ljubljanske bosonoge avguštince, ki so jih na dražbi prodali za smešno ceno, opozarja na restavracije potrebne Kremser-Schmidtove slike v Velesovem in nenazadnje tudi na slabo vzdušje v krogih na Kranjskem delujočih slikarjev, kjer je »vsak tkal in pletel sam zase.«⁷⁸ Zelo dobro je opredelil naročniške vzgibe kranjskega plemstva v 17. stoletju in bil je prvi, ki je opozoril na pomen Jožefa Kalasanca barona Erberga in njegovih takrat že deloma izgubljenih kulturnozgodovinskih zbirk, prav tako je prvi pisal o dvojnosti vplivov na kranjsko umetnost, ki so pritekali iz Italije in Nemčije.⁷⁹

Edvard Strahl je sadove, ki jih je obrodila njegova ljubezen do lepih umetnosti, nesebično in s ponosom delil z drugimi. Leta 1870 je svojo obsežno zbirko slik in umetnoobrtnih predmetov razstavil v posebej zanjo rezerviranem nadstropju Strahlovega gradu in ga odprl za javnost. Da je bilo javni prezentaciji zbirke v starološkem gradu namenjeno kar celo nadstropje, je za zasebno evropsko zbirko v tem času izjemno. Če upoštevamo sočasno stanje kulturnozgodovinskih zbirk v Kranjskem deželni muzeju, ugotovimo, da je Strahlova galerija v avtentičnem ambientu (čeprav razmeroma skromnega) plemiškega bivališča obiskovalcu nudila edinstveno in prvovrstno estetsko izkušnjo, s katero se obisk muzeja, ki je svoje sicer bogate, vendar zelo raznovrstne zbirke v tistem času razstavljal v ljubljanskem liceju, ni mogel primerjati. Za promocijo zbirke je vestno skrbel Peter Radics, ki jo je kot znamenitost vključil v svoj vodič po Kranjski in Ljubljani iz leta 1885.⁸⁰

Aprila 1872 je bil Strahl imenovan za poverjenika cesarsko-kraljeve deželne komisije za svetovno razstavo za Kranjsko, a je po enem mesecu odstopil zaradi

75 Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 82.

76 Pleteršnik, Zgodovina umetnosti pri Slovencih.

77 Radics, Die Malerkunst in Krain.

78 Prim. Strahl, *Die Kunstzustände Krains*, str. 6, 8, 14, 30, 34, 40, 42, 52.

79 Strahl, *Die Kunstzustände Krains*, str. 26, 45–46.

80 Radics, *Führer durch Krain*, str. 57.

Ivan Franke: Portret Edvarda viteza pl. Strahla, 1868.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

zdravstvenih težav.⁸¹ Le nekaj mesecev pred smrtjo je bil imenovan za korespondenta cesarsko-kraljeve centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike za Kranjsko⁸² in tako za zelo kratek čas postal predhodnik zaslužnih mož s to funkcijo, kot so bili denimo Konrad Črnologar, Ivan Franke, Janez Flis in drugi. V prvi polovici leta 1884 so že izhajala poglavja njegovih *Kunstzustände* v podlistku v *Laibacher Wochenblatt*. Napisal je tudi pet sestavkov o umetni obrti, od katerih sta bila dva leta 1884 objavljena v *Laibacher Wochenblatt*, prav v mesecu, ko je umrl.⁸³

Obsežna in pomembna zbirka, ki jo je Edvard ustvaril skupaj s sinom Karlom, je bila po Karlovi smrti razprodana.⁸⁴ Del zbirke so kupile domače ustanove, Narodna galerija, Narodni muzej in Etnografski muzej. Ob odprtju razstave Strahlove zapuščine v Narodnem domu novembra leta 1930 je Fran Windischer, takratni predsednik Narodne galerije, poudaril, da je »za našo kulturo in za nas

81 Nichtamtlicher Theil, str. 698; Lokales, str. 880. Iz korespondence s Karlom je razvidno, da je moral Edvard že marca 1872 ležati v postelji.

82 Local- und Provinzial-Nachrichten, str. 1438.

83 Strahl, Die Kunst am häuslichen Herde, 1, str. 1–2; Strahl, Die Kunst am häuslichen Herde, 2, str. 1–3.

84 Za potek razprodaje gl. Komić Marn, Strahlova zbirka v Stari Loki, str. 129–150.

*Slovence /.../ ime Strahlov med imeni, ki zaslužijo naše spoštovanje in našo hvaležnost v prvem redu.*⁸⁵ S tem mnenjem se po desetletjih, ki se bližajo stoletju, povsem strinjamo, saj se je Edvard Strahl s svojim udejstvovanjem na kulturnem in umetnostnem področju za vedno zapisal v slovensko zgodovino. Po zaslugi širokega in razgledanega duha ter ranljive duše in nadvse plemenite narave pa se je zapisal tudi v srca vseh, ki so ga dodobra spoznali, in tudi tistih, ki ga še vedno spoznavajo.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (AS)

SI-AS 780 Graščina Stara Loka, 1521–1929 (Fond).

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

Vladislav FABJANČIČ, *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev*, Ljubljana, 1944 (tipkopis).

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka (ŠKL)

SI-ZAL ŠKL 108, šk. 1, Karel Strahl, Stara Loka (rokopisa Karla Strahla *Schloß Altenlack und seine Besitzer in Mein Vaterhaus*, 1922).

Anonimni članki:

Amtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 224, 30. 9. 1854, str. 971.

Amtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 89, 19. 4. 1873, str. 619.

Der Landtag für Krain. V: *Laibacher Zeitung* 78, 6. 4. 1861, str. 310.

Deželni zbor kranjski. V: *Slovenski narod* 20/40, 19. 2. 1887, str. 1–2.

Deželni zbor kranjski. V: *Slovenec* 16/19, 24. 1. 1888, str. 1.

Domače stvari (Domače delo). V: *Slovenski narod* 17/223, 27. 9. 1884, str. 3.

Dr. Windischerjev govor na razstavi Strahlove zapuščine. V: *Slovenec* 58/267, 21. 11. 1930, str. 6.

Eduard von Strahl. V: *Laibacher Wochenblatt* 217, 4. 10. 1884, str. 1–2.

Iz Ljubljane. V: *Zgodnja Danica* 17/22, 1864, str. 177.

„Juristische Gesellschaft“ in Laibach. V: *Laibacher Zeitung* 39, 18. 2. 1863, str. 152.

Kaj maliga z deželniga zbora. V: *Zgodnja Danica* 14/9, 1861, str. 68.

Književnost. V: *Slovenski narod* 34/131, 11. 6. 1901, str. 3.

Literatur. V: *Blätter aus Krain* 5/49, 7. 12. 1861, str. 196.

Local- und Provinzial-Nachrichten. V: *Laibacher Zeitung* 173, 29. 7. 1884, str. 1438.

Lokal-Chronik. V: *Laibacher Tagblatt* 27, 16. 9. 1868, str. 3.

Lokales. V: *Laibacher Zeitung* 122, 31. 5. 1872, str. 880.

Nichtamtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 98, 30. 4. 1872, str. 697–698.

Original-Korrespondenzen. V: *Laibacher Tagblatt* 46, 8. 10. 1868, str. 3.

Prvi kranjski deželni zbor. V: *Ilustrirani Slovenec* 1/38, 13. 9. 1925, str. 4.

Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1842. V: *Laibacher Zeitung* 2, 4. 1. 1842, str. 14.

Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1844. V: *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung* 2, 4. 1. 1844, str. 13.

Verzeichniss jener Menschenfreunde, welche sich zu Beitragsleistungen für verwundete und

85 Dr. Windischerjev govor, str. 6.

reconvalescente Krieger bereit erklärt haben. V: *Laibacher Zeitung* 150, 4. 7. 1866a, str. 1015.

Verzeichniss der eingegangenen Geschenke und der Erwerbungen V: *Mittheilungen des Museal-Vereins für Krain* 1, 1866b, str. 273.

Verzeichniß der hier Verstorbenen. V: *Laibacher Zeitung* 97, 28. 4. 1855, str. 423.

Verzeichniß der zur Errichtung eines freiwilligen Alpenjägercorp. V: *Laibacher Zeitung* 141, 22. 6. 1866, str. 961.

Vom Landtage. V: *Laibacher Zeitung* 82, 11. 4. 1861, str. 326.

Wähler-liste des großen Grundbesitzes in Krain. V: *Laibacher Zeitung* 37, 16. 2. 1876, str. 283.

Wählerliste für den Landtags-Wahlkörper des großen Grundbesitzes. V: *Laibacher Zeitung* 57, 6. 3. 1861, str. 213.

LITERATURA:

Barle, Janko: Francišek Pustavrh, slovenski slikar. V: *Dom in svet* 5/7, v Ljubljani : Katoliško tiskovno društvo, 1892, str. 289–293.

Beurdeley, Michel: *Trois siècles de ventes publiques*. Fribourg, 1988.

Bruckmüller, Ernst, Stekl, Hannes: Zur Geschichte des Bürgertums in Österreich. V: *Bürgertum im 19. Jahrhundert. Deutschland im europäischen Vergleich* (ur. Jürgen Kocka), München, 1988, str. 160–192.

Burckhardt, Jacob: *Die Beiträge zur Kunstgeschichte von Italien*. Basel, 1898.

Cevc, Emilijan: Spis Edvarda Strahla o umetnostnih razmerah na Kranjskem. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 80–107.

Cevc, Emilijan: Strahl Anton Edvard Jožef. V: *Enciklopedija Slovenije* 12, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998, str. 329.

Deschmann, Karl: *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach*. Laibach, 1888.

Dzimski, Gustav: *Laibach und seine Umgebungen nebst einer Beschreibung der interessantesten Punkte in Krain*. Laibach, 1860.

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga hiš. 1. del, Okraj Stari trg*, 1944 (tipkopis v ZAL).

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga hiš. 2. del, Novi trg*, 1944 (tipkopis v ZAL).

Grdina, Igor: Meščanstvo in meščani. V: *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* (ur. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik), Celovec : Mohorjeva, 2008, str. 11–16.

Hobsbawm, Eric: *Čas revolucije. Evropa 1789–1848*. Ljubljana : Sophia, 2010, 432 str.; (Zbirka Respublica ; 2).

Jezernik, Božidar: Od vzpona nacije do nacionalizacije. V: *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* (ur. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik), Celovec : Mohorjeva, 2008, 238 str.

Juteršek, Mirko: Strahl, Anton Edvard Jožef. V: *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971, str. 495.

Keber, Katarina: *Čas kolere. Epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007, 234 str.; (Thesaurus memoriae. Dissertationes ; 6).

- Komić Marn, Renata: *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918*. Univerza v Ljubljani, 2016 (tipkopis doktorske disertacije).
- Kuhrau, Sven: *Der Kunstsammler im Kaiserreich. Kunst und Repräsentation in der Berliner Privatsammlerkultur*. Kiel, 2005.
- Pleteršnik, Maks: Zgodovina umetnosti pri Slovencih. V: Majciger, Janez; Pleteršnik, Maks; Raič, Božidar: *Slovanstvo. Del 1 : z dvema zemljevidoma : Občni pregled. Jugoslovani: Slovenci. Hrvati in Srbi. Bolgari*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1873, str. 194–198.
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla I., Edvard in Karel Strahl. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, Ljubljana, 1930, str. 45–83.
- Radics, Peter: Die Malerkunst in Krain. V: *Blätter aus Krain*, 8/25, 25. 6. 1864, str. 98–100.
- Radics, Peter: *Führer durch Krain und die Landeshauptstadt Laibach*. Laibach, 1885.
- Roeck, Bernd: *Kunstpatronage in der Frühen Neuzeit*. Göttingen, 1999.
- Rosenberg, Pierre: *Fragonard*. New York : Metropolitan Museum of Art, 1988.
- Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. 2. del. Po sledih mlajših plemiških rodbin na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2012; (Blagoslovljeni in prekleti; 2).
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz, 1905.
- Schumi, Franz: *Archiv für Heimatkunde*. Laibach. 1882–1887.
- Stele, France: *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Kulturnozgodovinski poskus*, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1966, 171 str.; (Zbirka Kultura).
- Strahl, Eduard Ritt. v.: *Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten*. Graz, 1884.
- Strahl, Eduard von: Die Kunst am häuslichen Herde, 1. Die Truhe. V: *Laibacher Wochenblatt*, 217, 4. 10. 1884, Laibach : Franz Müller, str. 1–2.
- Strahl, Eduard von: Die Kunst am häuslichen Herde, 2. Der Pultkasten und die Cabinetete. V: *Laibacher Wochenblatt*, 219, 18. 10. 1884, Laibach : Franz Müller, str. 1–3.
- Strahl, Karl: *Mein Vaterhaus*, Altack 1922 (prepis objavljen v Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla II., Karla Strahla zgodovina starološkega gradu in njegova avtobiografija. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, Ljubljana : 1930, str. 84–106).
- Suhadolnik, Jože; Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico : arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2006, 247 str.
- Škerl, France: *Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860–1869 : inauguralna disertacija*. Ljubljana, 1938.
- Štukl, France: Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 110–126.
- Zgaga, Tadeja: *Starološki grad in Strahlova zbirka likovne umetnosti*. Univerza v Ljubljani, 2002 (tipkopis diplomskega dela).
- Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo*. Ljubljana, 1984.

Summary

From collector to connoisseur

On the 200th anniversary of the birth of Sir Edvard Strahl (1817–1884)

Anton Edward Jožef Strahl was born on April 28, 1817 in Novo mesto, the son of Captain Friderik Anzelm Strahl (1784-1821) from Erfurt and Theresa Demšar (1793-1829), the daughter of Joseph Demšar senior, from Stara Loka near Škofja Loka. After successful education in the capital of Kranjska and completing law studies in Vienna, he started working in his homeland, where he also created a family. After the unfortunate death of his young wife, he himself fell seriously ill, after which he devoted himself intensively to his legal career, the management of the Stara Loka estate inherited from his mother, the renovation of the crumbling Stara Loka mansion and the education of his only son, Karl (1850-1929). He was politically involved in the 1860s, he first wrote poetry in his early student years, and his translations of Prešeren's poems are found in all of the more recent German editions of Poezije/Poetry. At the time of his early retirement, as an exceptionally deserving and respected gentleman, he was awarded the Knight's Cross of the Order of Franz-Jožef. In 1870, after returning from Graz, where he had lived with his son for two years, he retired to the solitude of his estate and dedicated himself to supplementing and arranging the art collection with which he had begun to be intensively engaged in the first half of the sixties.

Several factors influenced the creation of the Strahl collection, which was one of the best known and most comprehensive private art, cultural and historical collections in Kranjska. Among the most prominent should be highlighted the flowering of artistic amateurism and collectivism in the 19th century. Strahl's collecting activity was also linked to his social status. A new social elite, i.e., a well-educated, rich and often ennobled bourgeoisie, saw collectible objects as a tool of power and a measure of socio-political worth. This need for affirmation is also related to Strahl's emotional experience, which was strongly influenced by the unfortunate events of the first four decades of his life.

Edward, who was initially just a collector, continually refined his knowledge of art history, learned to recognize old masters and to estimate their approximate value. The collection, which he supplemented with effort and enthusiasm, sharpened his artistic taste. Under the influence of the rapid development of basic historical sciences in the 19th century, and above all by the example of his professional, social and other colleagues, he compiled and self-published an essay on the artistic situation in Carniola (Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten. Graz, 1884), which is one of the oldest reviews of art history in Kranjska. This work, and especially his extensive collection, which he opened to the interested public in 1870, entered him forever into Slovene history.